

archæologia historica

53. mezinárodní konference archeologie středověku

Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
Národní památkový ústav
Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.
Katedra archeologie Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové

MUNI
FILOZOFICKÁ
FAKULTA

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

AR'J3

{...} FF UHK

Program

PONDĚLÍ 19. září 2022 (13.00–17.45)

9.00–13.00 Registrace účastníků konference

13.00–13.30 Slavnostní zahájení konference

Hygiena, odpady, choroby a lékařství: diskurs historického výzkumu a možnosti archeologie

13.30–14.45 Michal Slivka, Zuzana Poláková:
Individuálna a kolektívna hygiena v stredoveku na Slovensku (stav poznania)
Denisa Brejchová:
Epidemie-pandemie-archeologie
Jiří Varhaník:
K otázce hygienických poměrů ve středověkém vězení

Nemoci, léčba a hygiena podle výzkumu kosterních ostatků

15.00–16.15 Zuzana Borzová:
Osobná hygiena Maďarov v dobe ich príchodu a usadenia sa v Karpatskej kotline
Petr Čech, Drahomíra Malyková, Jakub Likovský†:
Choroby a zranění obyvatel středověkého Žatce
Hana Brzobohatá, Jan Frolík, Filip Velímský:
Hromadné hroby jako příklad zvláštního zacházení se zemřelými ve středověku

16.30–17.15 Mária Krošláková, Zuzana Hukel'ová:
Čo trápilo deti na stredovekom Nitriansku
Larysa Vynogradska:
Archaeological research on the territory of the Dominican monastery in G. Vinnitsa

ÚTERÝ 20. září 2022 (08.30–18.00)

Hygiena a odpad na vesnici, ve městě, v klášteře a na hradě

8.30–10.00 Jakub Šimík:
Hygiena v prostředí středověké vesnice – předběžné výsledky záchranného archeologického výzkumu ZSV Kapansko

Radek Bláha:

Hygiena ve středověkém a raně novověkém Hradci Králové

Václav Kolařík, Marek Peška, Lenka Sedláčková, Antonín Zúbek:

Odpadní jímky v Brně. Otázka hygieny či exploatace?

Lenka Lisá:

Dalo se z podlahy jíst?

Aneb malý exkurz do způsobu úprav podlah středověkých domů

10.15–12.00 Jan Frolík, Jan Musil:
Příspěvek k poznání hygienické situace v Chrudimi ve středověku a raném novověku

Martin Miňo, Gabriela Brezňanová, Michaela Latková, Katarína Šimunková, Mojmir Choma, Ivan

Jarolímek, Jozef Šibík, Mária Šibíková, Barbora Styková, Ivo Světlík, Natália Megisová, Markéta Petrová:

Čo vypovedá odpad o vzniku banskobystrickej radnice?

Marcela Waldmannová, Veronika Pilná, Petr Kočár, Zdeňka Sůvová, Eva Myšková:

Výpověď záchodové jímky o hygieně na cisterciáckém opatství kláštera Plasy v raném novověku

Jana Mazáčková, Petr Žaža, Daniela Vaněčková, Andrej Púčať:

Hygiena a zacházení s odpadem na hradě Rokštejn

Stanislava Oporosková:

Cisterny v hradných organizmoch na Slovensku

Výroba, odpad a životní prostředí v předprůmyslovém období dotekem archeologie

---

13.30–15.00 Míša Příbylová:
Výzkum koželužského areálu na předměstí Brna

Ślawomir Dryja:

Zásobování, výroba a likvidace odpadů v krakovských pivovarech na přelomu středověku a raného novověku

Ivan Čížmář, Kristína Majorošová, Jan Petřík, Lenka Sedláčková, Hynek Zbranek, Jiří Zubalík:

Zaniklý Svratecký náhon v prostoru a čase

Tereza Šálková, Libor Vobejda, Zuzana Thomová:

Barokní hospodářský dvůr Švamberk – středoevropský exotický experiment novověké šlechty

---

Hygiena, lékařství a léčitelství nové doby

15.15–16.30 Martin Čechura:
Tajemství kostelního záchoda. Výzkum odpadní šachty ve věži kostela v Rokycanech

Radomír Sabol:

Kaplanka sv. Studne v Marianke – očista tela i ducha

Jan John:

Archeologické doklady importu benátského theriaků

Lazebnictví

- 16.45–18.00** Pavel Moš:
Vybavení lazebny ve světle historických a archeologických pramenů
- Martin Hanuš:
Kúpele a doklady teplovzdušného vykurovania
- Jiří Orna, Veronika Dudková:
Lazebnictví ve středověké a raně novověké Plzni

STŘEDA 21. ZÁŘÍ 2022 (09.00–15.00)

Varia

- 09.00–10.15** Stanislav Vohryzek, David Zimola:
Výzkum bývalého areálu špitálu sv. Alžběty v Jemnici
- Lucie Kursová, František Gabriel:
Model vzniku lázeňských Teplic
- Lenka Pechová:
Použitie nákladového povrchu pri modelovaní ciest v Považskom Inovci v stredoveku
-
- 10.30–11.15** David Rožnovský, Tereza Polláková, Jana Mazáčková:
Záchranný archeologický výzkum v tzv. novém paláci hradu Cornštejn
- Dana Menoušková, Karel Slavíček:
Iconographic and spatial links of Uherské Hradiště tiles from the end of the 15th to the middle of the 16th century

Prezentace posterů

- 13.00–15.00** Petra Šimončíčová Koóšová:
Vrstva keramického odpadu na Mockovom námestí v bratislavskom Zuckermankli
- Aleš Hoch:
Středověké až raně novověké vodovody a kanalizace z Třebíče
- Stanislava Blahová:
K dokladom hygieny na hrade Hrušov
- Jan Havrda, Anna Žďárská:
Barokní kanalizace v pražském Klementinu
- Filip Jaššo, Peter Grznár, Michal Felcan, Martin Neumann:
Objav zemného bastiónového opevnenia pri Viedenskej ceste v Bratislave-Petržalke
- Jakub Novák, Pavel Šlězár:
Mapa venkovských lázní a krčem na Olomoucku ve vrcholném a pozdním středověku
- Mojmír Choma, Martin Bóna:
Novoveký prevét so žumpou na hrade Tematín
- Martin Bóna, Miroslav Matejka:
Príspevok k hygiene na hrade Uhrovec v 13. storočí

Lukáš Hlubek:

Rozbor nálezů z odpadní jímky ve Školní ulici v Olomouci

Jana Marešová, Jan Musil:

Obraz hmotné kultury z raně novověkých Pardubic na příkladu odpadků z tzv. Příhrádku

Miriám Jakubčinová, Karol Pieta:

Nový objev mohýl v katastri obce Bojná

Peter Bednár, Michal Šimkovic, Tatiana Votroubeková:

Nález středověkého prvétu na hrade Krásna Hôrka

Drahomíra Frolíková, Ludmila Barčáková:

Výroba repliky figurální záušnice z pohřebiště Triangl v Praze-Střešovicích

Marián Samuel:

Výsledky výskumov vodovodu kamaldulského kláštora sv. Jozefa v Nitre na Zobore

Marián Samuel:

Nález unikátne zachovanej konštrukcie včasnostredovekého drevozemného valu a románskej hradby s vežou na Bratislavskom hrade

Hana Dehnerová, Lukáš Šín:

Doklady léčby na tělech zemřelých?

Mária Hudáková, Gabriel Lukáč:

Archeologický výskum dvorskej rakociovskej Kaplnky sv. Žofie v Zborove (okr. Bardejov)

ČTVRTEK 22. září 2022

Celodenní exkurze

19.00 Slavnostní zakončení konference

Společenský večer

PÁTEK 23. září 2022

Individuálně

Prohlídka Hospitálu Kuks

Prohlídka expozic Českého farmaceutického muzea

Braunův Betlém

Pondělí 19. září 2022

Hygiena, odpady, choroby a lékařství: diskurs historického výzkumu a možnosti archeologie

---

Michal Slivka, Zuzana Poláková:

Individuální a kolektivní hygiena v středověku na Slovensku (stav poznania)

Prehľad bádania v oblasti hygieny, archeologické doklady v rôznych sociálnych štruktúrach (dedina, mesto, hrad, kláštor).

Denisa Brejchová:

Epidemie-pandemie-archeologie

Epidemie-pandemie-archeologie je nový edukační projekt Západočeského muzea v Plzni, který reflektuje aktuální téma celosvětové pandemie nejen svým obsahem, ale i formou (individuální, bezpečná, bezkontaktní, využitelná on line). Individuální návštěvníci muzea i organizované školní skupiny se dozvědí o podobě různých nemocí a epidemií v dějinách a o způsobech jejich léčení s důrazem na archeologické nálezy a historické prameny z území města Plzně. Každá časová epocha je reprezentována jednou pobočkou muzea – pravěk v hlavní budově (expozice Archeologie – archeologicko-antropologické rekonstrukce a metody léčení v pravěku), středověk v Muzeu církevního

umění (role klášterů v lékařství, léčitelství, péči o nemocné a vzdělávání – rajský dvůr, špitál) a novověk v Muzeu loutek (vývoj medicíny v novověku, vliv humanismu – barokní lazebnický dvorek). V širší rovině by měl projekt přispět k informovanosti obyvatel o podobách a rozsahu epidemií v historii a o možnostech boje proti jejich šíření, upozornit na způsoby, kterými se lidé v minulosti s epidemiemi vyrovnávali, a nastínit, co epidemie znamenaly pro sociokulturní vývoj lidstva v delším časovém horizontu.

Jiří Varhaník:

K otázce hygienických poměrů ve středověkém vězení

Různé zmínky o vězení na středověkém hradě bývají mnohdy spojovány s romantickou představou „hladomorň“. Přestože středověké právo neznalo trest odnětí svobody v moderním slova smyslu, k uvěznění různých osob docházelo z řady důvodů poměrně často. Tento stručný příspěvek rekapituluje základní poznatky o vybavení prostor, které mohly jako vězení sloužit a pokouší se na základě strohých zpráv písemných pramenů postihnout, jaká byla středověká realita v tomto smyslu.

Nemoci, léčba a hygiena podle výzkumu kosterních ostatků

Zuzana Borzová:

Osobná hygiena Maďarů v době ich příchodu a usadenia sa v Karpatskej kotline

Pohrebiská Maďarov v karpatskom priestore v 10. – začiatkom 11. storočia sú základným zdrojom poznania viacerých aspektov pohrebných zvyklostí, ako aj viacerých životných aktivít maďarského spoločenstva. Niektoré z nich poskytujú informácie aj o osobnej hygieny, prevencii pred chorobami, ako aj duševnej hygieny. Zámerom príspevku je vymapovať tieto elementy v archeologickom materiáli a v konfrontácii s výsledkami ostatných vedných odborov (história, antropológia, archeobotanika, parazitológia a i.) poukázať na konkrétne príklady hygienických návykoch Maďarov v karpatskom priestore na sklonku včasného a začiatkom vrcholného stredoveku.

Petr Čech, Drahomíra Malyková, Jakub Likovský:

Choroby a zranění obyvatel středověkého Žatce

V rámci dlouholetých záchranných archeologických výzkumů v městské památkové rezervaci v Žatci byly prozkoumány mimo jiné i části několika raně středověkých pohřebišť na Chelčického náměstí, v Dvořákově ulici a na Žižkově náměstí. Paleopatologické zpracování antropologického materiálu získaného archeologickými výzkumy těchto tří pohřebišť umožnilo sledování zdravotního stavu u populace 11.–12. století. Problematiku řešení podobných otázek ale značně limituje zachovalost kosterních ostatků.

Hana Brzobohatá, Jan Frolík, Filip Velímský:
Hromadné hroby jako příklad zvláštního zacházení se zemřelými ve středověku

Hroby s větším počtem zemřelých, jednoznačně pohřbených v krátkém časovém období (hromadné hroby) jsou spojovány obvykle s obětmi válečných konfliktů. V poslední době se větší pozornost věnuje hrobům s obětmi epidemií nebo hladomoru. Připsat je bezpečně konkrétní události je obtížné. Příspěvek se na příkladu nálezů u kostnice v Kutné Hoře – Sedlci zabývá detaily pohřebního ritu (pietní nebo nepietní uložení, výbava), úpravou hromadných hrobů a doklady opatření, která měla eliminovat obavu z možného šíření nákazy. Porovnání může ukázat na rozdíly v pohřebních zvyklostech u obětí hladomoru (1318) a moru (1348–1350).

Mária Krošláková, Zuzana Hukel'ová:
Čo trápilo deti na stredovekom Nitriansku

Zdravie a rast nedospelých jedincov predstavuje zložitý vývinový proces, častokrát však býva sprevádzaný množstvom nežiadúcich faktorov. Deti počas raného obdobia musia zvládať nielen vlastné biologické procesy, ale aj prekonávať nástrahy, ktoré môžu kriticky ovplyvniť ich zdravie na ďalšie obdobia. Ide napr. o kvalitu vody, hustotu obyvateľstva, ale i samotnú hygienu a náplň práce v komunite. V bioarcheológii sa preto stretávame so znakmi rôznych ochorení, ktoré sa podpísali aj na zraniteľnosti nedospelých jedincov. Azda najčastejším ukazovateľom nestabilných životných podmienok sú prejavy na kostiach

v podobe nedostatočnej výživy, respiračných ochorení alebo rôznych stresových indikátorov. Na stredovekom Nitriansku tomu nebolo inak. Patologické lézie boli detegované vo forme cribra orbitalia, porotických zmien na lebečnej klenbe, hypoplázii zubnej skloviny, periostitíd, ale i vaskularizácie stavcov. Osteologické nálezy tak dokladujú, že nedospelých jedincov mohli trápiť nielen nutričné nedostatky ale aj infekcie.

Larysa Vynogrodska:
Archaeological research on the territory of the Dominican monastery in G. Vinnitsa

During archaeological excavations in the area of the Dominican monastery in the city of Vinnitsa (Ukraine), a human skeleton was unearthed at a depth of 0.8 m. It was found in association with an iron rod, to which the vertebrae, collarbone, and ribs were attached by iron wire. This skeleton was apparently thrown out of some room. The legs and head were missing. Small fragments of the skull were found next to the skeleton. This unique find indicates the presence of a medical institution or school in the monastery, where the skeleton was used as a visual aid. At a distance of about three metres from the skeleton, an iron knife was found, which, by analogy, can be identified as a craniotomy tool. This makes it possible to contemplate about the existence of premises for operations and surgical training in the monastery. It is difficult to say to which period these finds can be dated. Most likely to the 18th century or to the beginning of the 19th century, when a new stone church was already built.

Úterý 20. září 2022

Hygiena a odpad na vesnici, ve městě, v klášteře a na hradě

Jakub Šimík:
Hygiena v prostředí středověké vesnice – předběžné výsledky záchranného archeologického výzkumu ZSV Kapansko

Prezentace předběžných výsledků a otázek vyplývajících ze záchranného archeologického výzkumu zaniklé středověké ohrazené vesnice Kapansko na Hodonínsku. Jedním z témat je problematika nakládání s vodními zdroji a odpadem v prostředí jihomoravské vesnice. Speciální zřetel pak bude brán zejména na archeologické situace odkrývající způsoby úpravy a sanace veřejného komunikačního prostoru, jakož i samotných parcel a jejich skladovacích prostor. Tyto procesy byly na Kapansku zřejmě silně ovlivněny problémy s kolísající hladinou spodní i povrchové vody. Tyto problémy mohly zapříčinit výrazné zhoršení hygienické a životní situace a potažmo přispět k zániku celé vesnice.

Radek Bláha:
Hygiena ve středověkém a raně novověkém Hradci Králové

Příspěvek shrnuje dosavadní poznatky, které se týkají oblasti veřejné i soukromé hygieny města Hradce Králové v období přibližně 13.–18. století. V první fázi vývoje města do přelomu 13. a 14. století docházelo zejména na veřejných prostranstvích k hromadění odpadu a s tím souvisejícímu zvyšování terénní úrovně. Teprve po ustálení zástavby vznikají odpadní jímky za jednotlivými domy. Až zejména od 16. století jsou k dispozici údaje písemných pramenů o úklidu na náměstích. Zatím pouze z písemných pramenů, a to již od 14. století, víme o existenci několika lázní na Labi a Orlici pod městem. Rovněž ve 14. století vznikají – taktéž u hradeckých řek - i špitály, které lze považovat za součást opatření k zajištění veřejné hygieny. V 15. století (ne-li o něco dříve) fungoval ve městě

i vodovod. Z nalezenných předmětů osobní hygieny jsou nejvýraznější hřebeny, objevují se i bronzové či mosazné mísy na umývání rukou a podobně.

Václav Kolařík, Marek Peška, Lenka Sedláčková,
Antonín Zúbek:

Odpadní jímky v Brně.

Otázka hygieny či exploatace?

Referát představí interpretační schéma odpadních jímek v kontextu zástavby středověkého Brna.

Lenka Lisá:

Dalo se z podlahy jíst? Aneb malý exkurz do způsobu úprav podlah středověkých domů

Podlahy jsou nedílnou součástí domů. Jejich studiu však bývá věnována minimální pozornost, a to často z důvodu jejich nesprávné identifikace a nesnadných metodických přístupů. Příspěvek shrnuje informace o tom, co vše lze podlahou nazvat a jakým způsobem ji identifikovat. Zároveň upozorní na možnosti jejího interpretačního potenciálu vzhledem k praktikám souvisejícím se životem domu. V neposlední řadě budou uvedeny paralely mezi životem, resp. podlahou vesnického domu nebo domy různého statutu, a to jak ve středověké Praze, Brně, Ostravě nebo Jihlavě.

Jan Frolík, Jan Musil:

Příspěvek k poznání hygienické situace v Chrudimi ve středověku a raném novověku

Díky systematickému archeologickému výzkumu v městském jádru i na předměstích někdejšího královského věnného města v Chrudimi je řešeno celé spektrum otázek týkajících se každodenního života ve středověkém a raně novověkém městě. Samostatný okruh otázek se dotýká hygienických podmínek ve městě a na předměstích (vodní režim, nakládání s odpadem, zdravotní stav populace ad.). Odpověď na tyto otázky přináší komparace historických a archeologických pramenů společně s poznatky přírodních věd.

Martin Miňo, Gabriela Brežňanová, Michaela Latková,
Katarína Šimunková, Mojmír Choma, Ivan Jarolímek,
Jozef Šibík, Mária Šibíková, Barbora Styková, Ivo Světlík,
Natália Megisová, Markéta Petrová:

Čo vypovedá odpad o vzniku banskobystrickej radnice?

V rokoch 2008–2009 prebehol záchranný archeologický výskum mestskej radnice na Námestí SNP č. 1 v Banskej Bystrici, a to formou dokumentácie a čiastočným preskúmaním situácií narušených výstavbou. Podarilo sa tu zachytiť doklady staršej fázy – dvora stredovekého meštianskeho domu, ktorý bol v druhej polovici 16. storočia podľa písomných prameňov prestavaný na bystrickú radnicu. Najdôležitejšou časťou výskumu bola samotná dvorová

parcela. V miestach, kde starší pamiatkový výskum lokalizuje prevet, bola zistená odpadová jama (žumpa) s bohatými dokladmi materiálnej kultúry z prelomu 15. a 16. storočia. Predstavuje ich ako črepový materiál, zvieracie kosti ale aj vodou konzervované drevené dosky a archeobotanický materiál. Kombináciou viacerých analýz v rámci interdisciplinárnej spolupráce (keramický rozbor, dendrochronologické a rádiouhlíkové datovanie, archeozologická a archeobotanická analýza, modelácia prírodného prostredia) sa kolektív autorov zamerlal na rekonštrukciu každodenného života, stavebné úpravy v období keď vzniká z pôvodného meštianskeho domu radnica a životné prostredie vo vtedajšom meste a jeho blízkom okolí.

Marcela Waldmannová, Veronika Pilná, Petr Kočár,
Zdeňka Sůvová, Eva Myšková:

Výpověď záchodové jímky o hygieně na cisterciáckém opatství kláštera Plasy v raném novověku

Příspěvek se bude zabývat tím, co vypovídá o dobové hygieně detailně pojatý mezioborový výzkum záchodové jímky barokní prelatury v Plasích, jehož terénní část proběhla již v roce 2017. Ten přinesl prostřednictvím nálezů mnoho informací o fungování raně novověké prelatury, o životě a činnostech tamějších obyvatel. Co však vypovídá o samotném užívání jímky, zacházení s odpadem, dobových hygienických zvyklostech?

Jana Mazáčková, Petr Žaža, Daniela Vaněčková,
Andrej Púčať:

Hygiena a zacházení s odpadem na hradě Rokštejn

Čtyřicet let archeologického výzkumu hradu Rokštejn přineslo mnohá poznání k otázkám hygieny a zacházení s odpadem v areálu hradu. Příspěvek pojednává o každodenním životě, tj. předměty osobní hygieny, prostory osobní hygieny a následné zacházení s odpady. Skrze hrad a jeho různé majitele lze pozorovat historický i sociální vývoj hygienických návyků ve středověké společnosti.

Stanislava Oporosková:

Cisterny v hradných organizmoch na Slovensku

Cisterny v hradných organizmoch nachádzajú svoje uplatnenie u mnohých, najmä vyšinných hradoch na Slovensku i v ostatných európskych krajinách. Ich tvarové i technické riešenie je často závislé od mnohých faktorov ako je napríklad geologické podložie, plánované využitie akumulovanej vody, potreba jej úpravy. V horskom prostredí bola potreba zadržovania dažďovej vody a jej následnej úpravy otázkou prežitia. Či už predstavovala súčasť protipožiarnej ochrany, zdroj vody potrebnej pre údržbu a hygienu na hrade alebo zdroj pitnej vody pre domáce zvieratá. Spôsob jej čistenia a remineralizácie je i dnes možné sledovať v archeologických prameňoch, historických prameňoch a na analogických zariadeniach v širšom európskom prostredí.

Výroba, odpad a životní prostředí v předprůmyslovém období dotekem archeologie

---

Míša Příbylová:

Výzkum koželužského areálu na předměstí Brna

Příspěvek se zabývá výzkumem středověkého výrobního areálu zachyceného na ulici Koliště v Brně. Areál se ve středověku nacházel v předměstské čtvrti zvané Quartale Cerdonum (tedy v Koželužské čtvrti), v těsné blízkosti řeky Ponávky. Archeologický výzkum odkryl řadu výrobních konstrukcí a úprav vodního toku, datovaných od 13. do 19. století. Cílem příspěvku je přiblížit zejména nakládání s odpadem a vodou při zpracovávání surových kůží na useň.

Sławomir Dryja:

Zásobování, výroba a likvidace odpadů v krakovských pivovarech na přelomu středověku a raného novověku

Ke konci středověku bylo v Krakově asi 150 pivovarů, které dělaly průměrně 30 várek ročně. Protože z jednoho výrobního cyklu bylo možné získat téměř 50 hl piva, byly dodávky surovin, výroba, likvidace odpadu a distribuce velkým logistickým problémem. Příspěvek se bude zabývat: zásobováním vodou (vodovod a studny), surovinami (dřevo, obilí, slad, chmel), způsobem výroby a distribucí piva a problémem vznikajících odpadů. Výše uvedená problematika bude analyzována z pohledu jednoho pivovaru a celého města – na základě výsledků archeologických prací (v Krakově a komparativně v jiných městech) a písemných pramenů z krakovského archivu.

Ivan Čižmář, Kristína Majorošová, Jan Petřík, Lenka Sedláčková, Hynek Zbranek, Jiří Zubalík:

Zaniklý Svratecký náhon v prostoru a čase

Příspěvek se věnuje zaniklému Svrateckému náhonu, který představoval významnou vodoteč jižně od historického centra města Brna. V rámci záchranných archeologických výzkumů, prováděných společností Archaia Brno, z.ú. a Ústavem archeologické památkové péče Brno v.v.i., bylo doloženo, že náhon se nachází v původním korytu ramene řeky Svatky, které bylo již od vrcholného středověku lokálně regulováno. Od novověku byl Svratecký náhon intenzivně regulován a byla na něj navázána

řemeslná výroba a později také industriální provozy.

Právě v průběhu záchranného archeologického výzkumu jednoho z hlavních center brněnské vlnářské výroby, v areálu bývalého továrního komplexu Vlněna na ulici Dornych, byl odkryt a dokumentován dosud největší úsek v délce přes 100 m. Zachyceno bylo několik fází vývoje vydřevení náhonu a provedeny řezy korytem původního ramene Svatky. Výsledky provedených analýz (rtg fluorescenční a atomové absorpční spektrometrie) dokládají v pozdně středověkých a raně novověkých vrstvách vyplňujících náhon přítomnost silné antropogenní kontaminace, zejména zvýšené koncentrace rtuti, olova a dalších látek. Měření ilustruje nárůst lidské výrobní činnosti v okolí náhonu v době jeho existence i po jeho zániku. Vlastní Svratecký náhon zanikl z hygienických důvodů na konci 50. a počátku 60. let 20. století, kdy byl postupně zaspáván.

Tereza Šálková, Libor Vobejda, Zuzana Thomová:

Barokní hospodářský dvůr Švamberk – střeoevropský exotický experiment novověké šlechty

Archeobotanika nadzemních částí stavebních konstrukcí je zaměřena na jiné typy sedimentů, než obsahují běžné archeologické kontexty mimo stojící budovy. Klenební záasy tvoří především suchý odpad, jehož hlavní funkcí je tepelná izolace. Zbytky rostlin se vyskytují i pod trámy, na pozednicích apod. Z konstrukcí dvora je k dispozici téměř stovka dendrochronologických dat, na jejichž základě lze archeobotanické sedimenty i nejvýznamnější stavební úpravy zasadit do intervalu zhruba sta let (1697–1786). Po třicetileté válce patřil objekt Schwarzenbergům, jedné z nejvýznamnějších šlechtických rodin habsburské monarchie. V klenebních zásypech se odrážejí zemědělské experimenty, které jsou doloženy nálezy exotických plodin pocházejících z Ameriky (kukuřice, slunečnice), Asie (rýže) a Afriky (čirok). Na základě kombinace zdrojů lze inovativní zemědělskou činnost spojit s konkrétním majitelem panství. V archeobotanickém materiálu je rovněž zachycena strukturovaná barokní krajina. Makrozbytky odráží různé činnosti, které na hospodářském dvoře probíhaly a široké spektrum pěstovaných plodin.

Hygiena, lékařství a léčitelství nové doby

Martin Čechura:

Tajemství kostelního záchodu. Výzkum odpadní šachty ve věži kostela v Rokycanech

Kostel Panny Marie Sněžné v Rokycanech se nachází na Masarykově náměstí a je hlavním (farním) městským

kostelem. Ve hmotě se jedná o stavbu ze 14. století, vnější plášť a interiér je výsledkem zásadní přestavby po požáru města, které proběhla v letech 1785–1788. V roce 1823 byla ke kostelu přistavěna věž, která zřejmě již tehdy obsahovala byt hlásného a požárního hlídače. V roce 1856 byla věž zvýšena a v horním patře s ochozem byl zřízen byt

strážného. V roce 1929 byla funkce strážného zrušena. V 50. letech 20. století se zde nacházela klubovna radioamatérů (Svazarm). V průběhu rekonstrukce předsíně byl proveden průzkum odpadní šachty. V dobře stratifikovaném zásypu bylo možné rozlišit jednotlivé chronologické horizonty výplně od poloviny 20. století až po 2. polovinu 20. století, resp. po období na přelomu 20. a 21. století, kdy v kostele probíhaly stavební práce. Při výzkumu byl získán rozsáhlý soubor archeologických nálezů (keramika, sklo, textil, archivní materiál atd.), který zajímavým způsobem osvětluje způsob života rokycanského věžníka.

Radomír Sabol:

Kaplanka sv. Studne v Marianke – očista tela i ducha

Príspevok má za cieľ sumarizovať a predstaviť historické okolnosti vzniku Kaplnky sv. Studne na jednom z najstarších mariánskych pútnych miest v rámci historického Uhorska – v Marianke pri Bratislave. Ojedinelá, centrálna sakrálna stavba z konca 17. storočia dodnes ochraňuje miesto, kde pramení tzv. Svätá voda a spoluurčuje podobu pútného areálu v lesnom údolí. V príspevku budú priblížené

Lazebnictví

Pavel Moš:

Vybavení lazebny ve světle historických a archeologických pramenů

V příspěvku bude představeno základní vybavení lazebny ve středověku a raném novověku. Zejména budeme věnovat pozornost lazebnickým potřebám a chirurgickým nástrojům které je možno prokázat v písemných, ikonografických či archeologických pramenech. Stranou však nezůstane ani základní stavební dispozice, kterou je možno sledovat v dochovaných či zkoumaných objektech, nebo v dobových majetkových soupisech.

Martin Hanuš:

Kúpele a doklady teplovzdušného vykurovania

Príspevok prezentuje a sumarizuje doklady využívania teplovzdušných pecí a hypokaust v kúpeľoch, resp. v priestoroch slúžiacich aj tomuto účelu, najmä v prostredí hradov a kláštorov. Problematiku sleduje na území juho-východnej časti strednej Európy, ktoré možno stotožniť

jej stavebné dejiny, ako aj maliarska výzdoba. Súčasťou príspevku by mali byť aj teoretické východiská konštituovania a pretrvania podobných prameňov na pútnych miestach, ako aj zhodnotenie rekultivácie priestoru v posledných rokoch.

Jan John:

Archeologické doklady importu benátského theriak

Theriak byl významným lékem a protijedem, známým již od antiky. Velký rozvoj jeho výroby ale nastal až v období raného novověku, kdy se jeho hlavním producentem staly Benátky. Právě z Benátek byl theriak ve velkém množství exportován, přičemž hlavním archeologickým dokladem jeho vývozu jsou nálezy kovových víček od obalů theriak. Na nich lze zpravidla identifikovat symboly a opisy, umožňující přiřazení k jednotlivým benátským lékárnám. Příspěvek je věnován prezentaci souboru víček od theriak, který se podařilo zdokumentovat v oblasti jižních Čech. Cílem prezentace je především upozornit na tuto zatím spíše opomíjenou kategorii archeologických pramenů.

s územím niekdajšej rakúsko-uhorskej monarchie, ale vši-ma si pritom aj širší európsky kontext skúmanej témy. Prezentácia sa zameriava na obdobie stredoveku, okrajovo však uvedie aj príklady z mladšieho obdobia.

Jiří Orna, Veronika Dudková:

Lazebnictví ve středověké a raně novověké Plzni

Při rekonstrukci ohradní zdi na dvoře Muzea loutek v Plzni byly v roce 2019 odkryty relikt pyrotechnického zařízení, které lze na základě analogií interpretovat jako část lazebnického provozu. Lázeň je v souvislosti s tímto domem čp. 137 na centrálním plzeňském náměstí zmíněna k roku 1674, ale pouze jako nerealizovaný záměr. U nalezených artefaktů byly provedeny chemické analýzy, jejichž výsledky budou prezentovány a interpretovány. Součástí prezentace bude také stručný nástin dějin lazebnictví ve středověké a raně novověké Plzni. V jednom případě informace z písemných pramenů potvrdily i nálezy získané archeologickým výzkumem u odpadní jámy, a to u čp. 289.

Varia

Stanislav Vohryzek, David Zimola:
Výzkum bývalého areálu špitálu sv. Alžběty v Jemnici

Príspevek je venovaný archeologickému výzkumu areálu někdejšího špitálu s kaplí sv. Alžběty v Jemnici (okr. Třebíč) v roce 2017. Výzkum byl prováděn zejména v presbytáři a v části lodi špitálního kostela a také v přilehlé budově. Výzkum v kostele zachytil starší kamenné stavby a pyrotechnologická zařízení a dokázal osídlení tohoto místa již před vznikem špitálu, který byl založen kolem roku 1463.

Lucie Kursová, František Gabriel:
Model vzniku lázeňských Teplíc

Nejstarší známé dispoziční rozvržení města Teplíc v Čechách vykazuje určité odlišnosti od tradičních městských založení. Důvody atypického městského rozvržení spatřujeme v modelu terénu historického jádra a jeho okolí, které naznačují dochované relikty středověké architektury a archeologické nálezy. Na základě archeologických sond a geologických vrtů modelujeme terén před raně středověkými zásahy člověka, stopy po počátku osídlení místa a následný přerod sídlení ve středověké poddanské město.

Lenka Pechová:
Použitie nákladového povrchu pri modelovaní ciest v Považskom Inovci v stredoveku

Výskumy a prieskumy realizované v posledných desaťročiach v Považskom Inovci upresnili datovanie lokalít a tak tiež priniesli informácie o nových lokalitách. Rozšíril sa záujem o výskum zázemia osídlenia a aj komunikačných trás, resp. priamo ciest. Tie je možné teoreticky modelovať pomocou funkcií pracujúcich s tzv. nákladovým povrchom v GIS softvéri. Vychádzajúc z idey, že najľahšia cesta je tá najpravdepodobnejšia, v modelovej štúdii predikujeme cesty medzi známymi lokalitami a porovnávame ich s lidarovými snímkami a rôznymi dokladmi ľudskej činnosti v danom období.

Postery

Petra Šimončíčová Koošová:
Vrstva keramického odpadu na Mockovom námestí v bratislavskom Zuckermantli

Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave realizoval v rokoch 2007, 2013 a 2014 archeologický výskum mestskej

David Rožnovský, Tereza Polláková, Jana Mazáčková:
Záchranný archeologický výzkum v tzv. novém paláci hradu Cornštejn

Od října 2021 do května 2022 probíhaly na hradě Cornštejn, pod správou Jihomoravského muzea ve Znojmě, stavební práce na vybudování vyhlídkové plošiny situované do nového paláce hradu. Při této příležitosti proběhl záchranný archeologický výzkum, který měl mimo jiné i obnažit propadající se část klenby paláce a tím umožnit její následnou sanaci. Výsledky výzkumu poukázaly na vybavenost paláce a využívání a vzhled jeho interiéru.

Dana Menoušková, Karel Slaviček:
Iconographic and spatial links of Uherské Hradiště tiles from the end of the 15th to the middle of the 16th century

The documentation of the iconography of Uherské Hradiště relief-decorated tiles from the end of the 15th to the beginning of the 16th century shows remarkable analogies in the immediate vicinity (southeast Moravia) and in the region of Bohemia, Moravia, and Silesia. A heraldic motif of the Saxon family Wettin, which had not yet been identified in Moravia, was newly recognized in the material, or the more rarely occurring motif of the Conversion of St. Paul, associated with Reformation iconography. The iconographic-iconological analysis of the tiles goes hand in hand with the micropetrographic and chemical analysis of their ceramic mass with the aim of determining the material composition and confirming or refuting the step with analogous pieces in regionally close locations. The paper presents the results of these analyzes so far, including samples from Uherské Hradiště, Uherský Brod and Cimburk Castle. The aim of the work is to contribute to the localization of production centers in the region, to the identification of mutual contacts during the production process of tiles and to a better understanding of the functioning of their creation and production, as well as to make available the Uherské Hradiště collection as comparative material for other tile collections.

štvrte Bratislavy, Zuckermantlu. V roku 2014 bola na ploche, kde sa v minulosti rozprestieralo Mockovo / Steinwallovom námestie, vo viacerých sondách zachytená vyrovňavajúca vrstva. Kopírovala klesanie terénu smerom k Dunaju. Asi 10–20 cm hrubá niveleta pozostávala výlučne z odpadu hrnčiarskej, či kachliarskej dielne. Zaujímavé

sú rôzne verzie jedného typu kachlíc, vrátane nálezu matrice. Datovanie spomínanej vrstvy kladieme do 1. polovice 18. storočia.

Aleš Hoch:

Středověké až raně novověké vodovody a kanalizace z Třebíče

V letech 2020 až 2022 proběhl na Karlově náměstí v Třebíči rozsáhlý záchranný archeologický výzkum. V jeho rámci došlo k odкрыtí mnohdy neporušeného antropogenního souvrství datovaného převážně do rozmezí 12. až 14. století. Tyto situace byly místy narušeny mladšími zásahy, které měly často podobu kamenných odvodňovacích kanálků či dřevěných vodovodních potrubí. Zároveň byly ve východní části náměstí odкрыty části dřevěných novověkých kašen či nádrží. Vznik nejstarších kanálků lze klást do průběhu vrcholného až pozdního středověku, síť vodovodů do následného éry raného novověku.

Stanislava Blahová:

K dokladom hygieny na hrade Hrušov

Výsledky interdisciplinárnych výskumov menia pohľad na stredoveký hrad z jeho statického vnímania ako symboly u moci a bohatstva na živý organizmus, v neustálej interakcii na politickú, ekonomickú a sociálnu situáciu, ktorý sa mení a dokáže sa prispôsobovať. Jedným z unikátnych nálezov pochádzajúcich z prostredia hradov, je nález ušnej lyžičky, dokladajúci starostlivosť o telo, prítomnosť toaletných potrieb i medicínskych pomôcok hradných obyvateľov. Doposiaľ je prvou ušnou lyžičkou vyrobenou z organického materiálu nájdenou počas záchranných výskumov stredovekých hradov na Slovensku.

Jan Havrda, Anna Žďárská:

Barokní kanalizace v pražském Klementinu

Nejvýznamnější jezuitská kolej v Čechách, pražské Klementinum (stavěno 1555–1726), byla vybavena soustavou kanalizačních štol. Ty odváděly odpadní vody do blízké Vltavy. Archeologické výzkumy přinesly doklady o podobě reliktních zděných konstrukcí jednoho z nejstarších kanalizačních systémů v Praze.

Filip Jaško, Peter Grznár, Michal Felcan, Martin Neumann:

Objav zemného bastiónového opevnenia pri Viedenskej ceste v Bratislave-Petržalke

Dnešná Petržalka tvorila od stredoveku obranné predpolie mesta Bratislava na pravom brehu Dunaja, využívajúc vodný živel v podobe siete dunajských ramien ako prirodzený obranný prvok a zároveň strategickú výhodu, ktorá uľahčovala logistiku vojenských jednotiek využitím vodných ciest. Blízkosť čerstvej tečúcej vody nepochybne zlepšovala aj hygienu vojenských posádok. Z dvojice bastiónových pevností, strážiacich po oboch

stranách Viedenskú cestu, vedúcu po brehu dnes už zasypaného Pečnianskeho ramena, sa severné opevnenie zachovalo v terénnom reliéfe v pomerne ucelenej podobe. Ide o čerstvý objav, ktorý dosiaľ unikol pozornosti bádateľov. Po nedávnom objave zachovaného protinapoleonského opevnenia na neďalekom bývalom dunajskom ostrove Pečňa, ide už o druhý prekvapivý objav fortifikácie na území Petržalky. V rámci postera bude prezentovaný v kontexte postupného vývoja sústavy petržalských opevnení, vychádzajúcej z tzv. Tököliho línie z konca 17. storočia, vrátane jeho zobrazení na historických mapách z 18.–19. storočia.

Jakub Novák, Pavel Šlézar:

Mapa venkovských lázní a krčem na Olomoucku ve vrcholném a pozdním středověku

Poster si klade za cíl prezentovat rozložení venkovských lázní a krčem na Olomoucku ve vrcholném a pozdním středověku. Oba sledované subjekty jsou obvykle spojovány s městským prostředím již od doby lokace měst. Na venkově se objevují v době etablování emfyteutického práva a společně s krčmami a dalšími majetky bývají podobně jako v případě měst součástí majetkového vybavení fojství.

Mojmír Choma, Martin Bóna:

Novoveký prevét so žumpou na hrade Tematín

Príspevok informuje o archeologicky odкрыtom a ucelene zachovanom prevéte so žumpou v paláci hradného jadra. Dodnes prebiehajúci pamiatkový výskum hradnej zrúcaniny bol v roku 2014 zameraný na interiér paláca i jeho severné predpolie. Počas neho sa archeologicky odкрыl výklenkový prevét v obvodovom múre paláca a jeho technické prepojenie so zachovanou žumpou v skalnom podloží predpolia paláca. Toto ucelene zachované hygienické zariadenie sa spája s vrcholnorenesančnou prestavbou hradu v 2. polovici 16. storočia a dotvára obraz o zabezpečovaní hygieny šľachtického hradu v novoveku.

Martin Bóna, Miroslav Matejka:

Príspevok k hygiene na hrade Uhrovec v 13. storočí

Zrúcanina neskororománskeho hradu z polovice 13. storočia je od roku 1998 predmetom dlhodobého pamiatkového výskumu, ktorý priniesol tiež nové poznatky o hygienických zariadeniach hradu v stredoveku i v novoveku. Tento príspevok sa orientuje na najstaršie zachované vrcholnostredoveké hygienické zariadenia z 13. storočia: dva arkierové prevéty situované v obrannej a obytnej veži, cisternu a ojedinelo zachované keramické odpadové potrubie v obytnej veži. Priblížením a konštrukčnou analýzou týchto zariadení príspevok dopĺňa poznatky o úrovni hygieny na tomto ucelene zachovanom šľachtickom hrade, postavenom v 50.–60. rokoch 13. storočia trencianskym županom Bášom.

Lukáš Hlubek:

Rozbor nálezů z odpadní jímky ve Školní ulici v Olomouci

Předložený příspěvek je věnován analýze nálezů z odpadní jímky, kterou v roce 1961 prozkoumala archeoložka Zora Trňáčková. Výzkum proběhl v rámci sanačních prací domu ve Školní ulici č. o. 9 v Olomouci, kde byla zachycena odpadní jímka s výdřevou. Prokoumaný objekt obsahoval množství archeologického materiálu z průběhu 14.–15./16. století. Vyzvednutý konvolut reprezentuje zejména stolní a kuchyňská keramika, méně jsou zastoupeny zlomky kachlů, fragmenty skleněných nádob, zvířecí kosti a drobné předměty ze slitin barevných kovů včetně několika slitků. Provedená paleobotanická analýza přinesla poznatky o stravě obyvatel města. Provedený rozbor nálezů doplňuje naše vědomosti o hmotné kultuře a jídelníčku olomouckých měšťanů v průběhu vrcholného středověku.

Jana Marešová, Jan Musil:

Obraz hmotné kultury z raně novověkých Pardubic na příkladu odpadků z tzv. Příhrádku

Východočeské krajské město Pardubice se v 16. století díky působení Pernštejnů proměnilo v rozvinuté renesanční rezidenční město s přilehlým zámekem obklopené moderním rondelovým opevněním. Trojúhelníkovitý blok zvaný Příhrádek se nalézá na přístupové cestě mezi zámekem a městem. Od města je oddělen kulisovou branou, komunikaci směrem k zámku ještě střežila průjezdná věž s branou. K formování Příhrádku dle výsledků stavebně historického průzkumu coby opevněného předbraní docházelo postupně, přičemž počátky tohoto procesu je možné datovat do druhého desetiletí 16. století. Tehdy již Pardubice náležely Pernštejnům a tato část zástavby byla vyčleněna z městské jurisdikce. Spíše než o fortifikační prvek se jednalo o složité se vyvíjející hospodářské a řemeslnické zázemí. V roce 2008 realizovalo archeologické oddělení Národního památkového ústavu, územní pracoviště Pardubice (T. Čurda) záchranný archeologický výzkum při statickém zajištění základů části severní obvodové zdi objektů čp. 6 a 8. Při té příležitosti byly zachyceny jímky ústící do vodního příkopu. Získána byla pestrá kolekce nálezů dokumentující hmotnou kulturu Pardubic v první polovině 17. století.

Miriám Jakubčinová, Karol Pieta:

Nový objev mohýl v katastri obce Bojná

Bojná patří k významným lokalitám na území Slovenska, pričom z celej sídliskovej aglomerácie je najznámejšie hradisko Vály, datované do obdobia včasného stredoveku. Od roku 2007 tu prebieha systematický archeologický výskum, s ktorým súvisí aj pravidelný prieskum jeho blízkeho aj vzdialenejšieho okolia. Jeho súčasťou je aj vyhľadávanie pohrebísk súvisiacich s hradiskom, príp. s celou bojnianskou aglomeráciou. V roku 2021 bolo na základe lidarových snímkov v širšom okolí hradiska objavených niekoľko mohýl. Ide o už druhý mohýlník objavený v katastri obce Bojná, a zatiaľ tu bolo

identifikovaných sedem mohýl rôznej veľkosti. V priebehu roku 2021 sa čiastočne preskúmali dve mohyly, pričom v strede jednej z nich bol objavený hrob. Výskum týchto mohýl dopĺňa mozaiku informácií o tomto bohatom a zaujímavom mikroregióne.

Peter Bednár, Michal Šimkovic, Tatiana Votroubeková:

Nález stredovekého prvétu na hrade Krásna Hôrka

Pri archeologickom a architektonicko-historickom výskume hradu Krásna Hôrka sa podarilo objaviť pozostatky stredovekého prvétu, ktorý zanikol v 16. storočí, pri renesančnej prestavbe hradu. Príspevok opisuje polohu a podobu tohto objektu.

Drahomíra Frolíková, Ludmila Barčáková:

Výroba repliky figurálnej záušnice z pohřebiště Triangl v Praze-Střešovicích

V nejbohatšom ženskom hrobe pohřebiště z 10. stol. byly nalezeny zbytky tří stříbrných záušnic. Z jedné z nich zbyla figurka jezdce-rytíře na koni s helmicí na hlavě, z další trojdílné schéma sestavy tří rytířů na koních, navlečené na oblouku záušnice. Konzervátorka a profesionální šperkařka L. Barčáková rekonstruovala výrobní postup, který dokumentovala krok za krokem. Výrobek pražské dílny má analogie na dvou až třech dalších nalezištích.

Marián Samuel:

Výsledky výskumov vodovodu kamaldulského kláštora sv. Jozefa v Nitre na Zobore

Súčasťou kamaldulského kláštora sv. Jozefa v Nitre (1693–1782) bolo aj náročné technické dielo – vodovod dlhý niekoľko stoviek metrov. Privádzal vodu zo zbernej studne postavenej pod trojicou prameňov do distribučnej nádrže, odkiaľ tiekla dvomi vetvami do nižších častí kláštora, kde sa ďalej rozdeľovala do viacerých línii. Vodovod napájala sedem fontán (najväčšia stála na nádvorí hlavnej budovy konventu) a ďalšie nádrže v areáli kláštora. Voda sa využívala aj na hospodárske účely, zásobovala práčovne, kuchyňu, refektár, miestnosti noviciátu, toaletu či dvojicu nádrží na ryby. Prebytočná voda odtekala z kláštora do intenzívne využívaných rybníkov pod kláštorom (chovali v nich aj korytnačky). Z účtovných záznamov z roku 1704 vieme, že kamenné diely vodovodu vytvárali pieskovca kamenári z obce Banka pri Piešťanoch vzdialenej od Nitry vyše 50 km. Pri rozširovaní vodovodu v roku 1751 sa už použili olovené a drevené rúry. Keď mnísi kláštor opustili, vodovod postupne znefunkčnel. Voda z prameňov sa ale využívala naďalej, prameň zásoboval textilnú manufaktúru a neskôr výletný hostinec. Rehoľníci Spoločenstva Božieho Slova, pôsobiaci na Zobore v rokoch 1936 až 1950, postavili nad starým vodovodom kamenné žľaby a privádzali vodu do jazierka vyhlbeného medzi dvoma zaniknutými mníšskymi príbytkami. Pomocou keramických rúr zásobovali vodou aj obnovenú budovu konventu. Vodu z prameňa, ľudovo nazývaného prameň svätého Svorada, využívala a dodnes využíva

aj liečebňa respiračných chorôb postavená na začiatku 60. rokov 20. storočia na mieste bývalých kláštorov. Viaceré časti týchto vodovodov sa odkryli a preskúmali počas záchranných a zisťovacích archeologických výskumov v rokoch 1961, 2001–2003, 2008 a 2016.

Marián Samuel:

Nález unikátne zachovanej konštrukcie včasnostredovekého drevozemného valu a románskej hradby s vežou na Bratislavskom hrade

Archeologický ústav SAV v Nitre v rokoch 2015–2021 uskutočnil v areáli Bratislavského hradu viaceré záchranných a zisťovacích výskumov. Najdôležitejšie poznatky o vývoji stredovekého opevnenia hradu poskytol výskum budov stojacich na severnom okraji plošiny hradného kopca. Na viacerých miestach sa tu zachytil priebeh včasnostredovekého drevozemného valu. Jeho zvyšky sa miestami nachádzali už meter pod podlahami budov a ich najspodnejšia časť siahala až do hĺbky 7 m. V priestore plánovanej strojovne sa podarilo odkryť unikátne zachovanú konštrukciu tohto opevnenia. Vnútna stena valu s prvkami hákovej konštrukcie, postavená z okrúhlych dubových brvien je miestami zachovaná až do výšky 3,05 m. Celkovo sme v priestore suterénu budovy identifikovali a zdokumentovali takmer 500 drev v rôznom stave zachovania. Na viacerých miestach sme odkryli brvná vytvárajúce komorovú konštrukciu. Jadro valu tvorila hlina premiešaná s miestnym lomovým kameňom. Drevozemné opevnenie (zachovaná šírka 4,5 m) bolo najmenej raz obnovované, resp. opravované. Dendrochronologická analýza ukázala, že časti valu, z ktorých pochádzali vzorky, boli postavené v období okolo prvej tretiny 11. storočia. Val zanikol počas mohutného požiaru, zrejme počas dobývania hradu, čo podporuje nález strelky z luku nájdený v zuholnatenom brvne odkrytom vo vonkajšej časti valu. Nové zásadné poznatky o vývoji stredovekej fortifikácie Bratislavského hradu prinieslo odkrytie zvyškov kamennej románskej hradby. Doposiaľ sa predpokladalo, že drevozemné opevnenie, ktorého základ vznikol v 9. storočí, bolo používané s niekoľkými prestavbami až do vzniku gotickej hradby. Výskum tento predpoklad poprel. Románsku hradbu širokú 1,90–2,43 m, postavenú na splanírovanej korune drevozemného valu sme zdokumentovali na dĺžke takmer 47 m. Murivo hradby (max. zachovaná výška 1 m) pozostávalo z rôzne veľkých lomových kameňov miestneho pôvodu (granit), spájaných hrubozrnnou maltou s riečnymi valúnmi, líca hradby boli vymurované z väčších kameňov ukladaných do nepravidelných riadkov. Je pravdepodobné, že hradba vznikla už pred vpádom mongolských vojsk do Uhorska (1241), vzhľadom

na význam Bratislavského hradu v 11.–12. stor. nemožno vylúčiť ani jej vznik ešte pred 13. storočím. Nečakaným objavom bolo aj odkrytie zvyškov románskej veže. Podarilo sa identifikovať jej takmer úplný štvoruholníkový pôdorys s vonkajšími rozmermi približne 9 × 9 m. Murivo veže, široké 1,9 m–2,10 m, tvorili rôzne veľké kamene vytažené zrejme priamo na hradnom kopci, spájané svetlou silne vápenou hrubozrnnou maltou. Pri výstavbe veže staršiu hradbu úplne nezbúrali, ale jej spodnú časť zakomponovali do hmoty veže. Výstavba masívnych hranolových veží opevnenia bratislavského hradu (doposiaľ sa ich identifikovalo šesť, predpokladá sa že ich bolo sedem, resp. osem) sa väčšinou kladie do obdobia po „tatárskom“ vpáde.

Hana Dehnerová, Lukáš Šin:

Doklady léčby na tělech zemřelých?

Úrazy a nemoci provázejí člověka od samotného počátku jeho rodové existence. Člověka každé onemocnění více či méně diskvalifikuje společensky, činí jej tak závislým na pomoci svého okolí. Léčba a péče o nemocné (zraněné) je tedy lidskou činností, jejíž znalost a získané zkušenosti jsou maximálně vystavěny na vertikálním přenosu mezi generacemi a umožňují přežití nejen jedince, ale i celého společenství. Léčba proto patří mezi tzv. kulturní univerzália, která jsou společná všem známým lidským společnostem. Identifikace možných léčebných zásahů na tělech zemřelých je předmětem příspěvku. Hodnoceny jsou mechanismy léčebných praktik na kosterních pozůstatcích jedinců, jež byly odkryty v hrobech na místě bývalého olo mouckého hřbitova kolem farního kostela sv. Petra a Pavla, kde se pohřbívalo od 14. až do závěru 18. století.

Mária Hudáková, Gabriel Lukáč:

Archeologický výskum dvorskej rakociovskej Kaplnky sv. Žofie v Zborove (okr. Bardejov)

Archeologický výskum dvorskej rakociovskej Kaplnky sv. Žofie v Zborove (okr. Bardejov - v literatúre a ÚZPF ne správne uvádzaná aj ako kostol) bol realizovaný v rokoch 2020–2021 v súvislosti s pamiatkovou obnovou kaplnky. Počas výskumu bol získaný nehnuteľný a hnutel'ny nále zový inventár. Boli odkryté fragmenty obvodového muriva staršej kaplnky Obrátenia sv. Pavla, podlahové vrstvy z nepravidelných kamenných platní a tehlovej dlažby a získané keramické fragmenty prevažne úžitkovej keramiky a epitafy rodiny Aspremont. Výstavba kaplnky je datovaná do rokov 1630–1640, čo potvrdili aj dendrochronologická analýza a analýza C14.